

Detlaraziun Universala di Dêrc dles Porsones

Ressoluziun 217 A (III) dla sentada generala di 10 de dezêmbel dl 1948

Pream

Deache le reconescimënt dla dignité de düc i mëmbri dla comunité dla jënt y di medemi dêrc inalienabli, é la fondamënta dla liberté, dla iustizia y dla pêsc tl monn;

deache la mancianza de reconescimënt y le desprijamënt di dêrc dles porsones à portè pro a ac de barbaria, che ofënn la cosciënza dles porsones y deache al é gnü anunzié che n monn, olache les porsones à la liberté de parora y de religiun y la liberté da tēma y meseria é la majera aspiraziun dla porsona;

deache al va debojëgn da defēne i dêrc dles porsones cun normes iuridiches a na moda che la porsona ne vëgnes nia sforzada da adorè la rebeliun sciöche ultimo meso cuntra la tirania y l’opresciun;

deache al va debojëgn da sostignì le svilup di raporé d’amizizia danter les Naziuns;

deache i popui dles Naziuns Unides à reconfermè tl Statut súa crëta ti dêrc fundamentai dla porsona, tla dignité y tl valur dla porsona, tl’avalianza di dêrc danter ël y ëra y à tut la dezijiun da promöie le progrès sozial y de mius condiziuns de vita te na majera liberté,

deache i Staé mëmbri s’ à tut dant da miré, en colaboraziun cun les Naziuns Unides, al respet y al’osservanza universala di dêrc dla porsona y dles libertés fondamentales;

deache na comprenjiun coletiva de chisc dêrc y de chëstes libertés é de grandiscima importanza por realisé deplëgn chëstes oblianzas, protlamëia la Reuniun Generala

chësta detlaraziun universala di dêrc dles porsones sciöche ideal coletif da arjunje da düc i popui y dotes les Naziuns, a na moda che vigni porsona y vigni organn dla sozieté se sforzes, tignin tres amënt chësta Detlaraziun, da sostignì cun l’insegnamënt y l’educaziun, le respet de chisc dêrc y de chëstes libertés, y da garantì tres mosöres nazionali y internazionali progressives, le reconescimënt universal y efetif y le respet danter i popui di Staé mëmbri y chi di teritori sotmetüs a súa iurisdiziun.

Articul 1

Dotes les porsones nasc lëdies y cun la medema dignité y i medemi dêrc. Ares à na rajun y na cosciënza y mëss s’incuntè öna cun l’atra te n spirit de fraternité.

Articul 2

A vigni porsona ti spétel düc i dêrc y dotes les libertés protlamà te chësta detlaraziun, zënza degöna desfarënzia porvia dla raza, dl corü dla pel, dl ses, dl lingaz, dla religiun, dl’opiniun politica o de n’atra sort, dla provegnënza nazionala o soziala, dla richëza, dla nasciüda o de d’atres condiziuns.

Ala medema manira ne pol gnì fat degöna desfarënzia por la posiziun politica, iuridica o internazionale dl paisc o dl teritore de chël che la porsona fej pert, anfat sce chësc é independënt, sot a n’aministraziun de crëta, nia autonom o sotmetü a val’ sort de limitaziun de sovranité.

Articul 3

Vigni porsona à le dêrt de vita, de liberté y de segurté dla porsona.

Articul 4

Degöna porsona ne po gnì tignida te stlavité o sorvidü; la stlavité y le comerz de stläfs te bel anfat ci forma é proibis.

Articul 5

Degöna porsona ne po gnì sotmetüda a tortöra, tratamënc crödi, inumans o umiliané o puniziuns.

Articul 6

Vigni porsona à le dêrt che al ti vëgnes reconesciü indlunch súa personalité iuridica.

Articul 7

Dotes les porsones é anfat dan la lege y à le dêrt, zënza degöna desfarënzia, da gnì defenüdes dala lege ala medema manira. Dotes les porsones à le dêrt da gnì defenüdes ala medema moda cuntra de vigni sort de descriminaziuns, che va cuntra chësta detlaraziun y cuntra vigni impiziamënt a na te’ descriminaziun.

Articul 8

Vigni porsona à le dêrt de na poscibilité reala de recurs pro i tribunai statai competënc cuntra aziuns che violëia i dêrc fundamentai che ti vëgn reconesciüs a vigni porsona dala Costituziun o dala lege.

Articul 9

Degöna porsona ne po gnì arestada, sarada ia o esiliada arbitriamënter.

Articul 10

Vigni porsona à le dêrt, te na posiziun de avalianza plëna, a n’audiënza publica y valia dan n tribunal independënt y imparzial, cun na determinaziun de sü dêrc y de sü dovëis, sciöche de vigni acüsa penala te sü confrunc.

Articul 11

Vigni porsona che vëgn incolpada de n reat à le dêrt da gnì reconesciüda sciöche inozënta, cina che súa colpa ne é nia gnüda cumprovada aladô dla lege te n prozès publich, olache ara à albü dotes les garanzies che va debojëgn por súa defenüda.

Degöna porsona ne po gnì condanada porvia de n’aziun o na tralascianza che ne é nia punibla tl momënt dl’esecuziun, aladô dl ordinamënt iuridich nazional o internacional. Implü ne pol nia gnì dè na sanziun plü alta co chëra aplicabla tl momënt che le reat é gnü eserzité.

Articul 12

Degöna porsona ne po gnì sotmetüda a interferënzes arbitrares te súa vita privata, súa familia, súa cïasa y súa corespondënza o gnì ofenüda te so onur y súa reputaziun. Vigni porsona à le dêrt da gnì sconada dala lege cuntra chëstes interferënzes o ofenüdes.

Articul 13

Vigni porsona à le dêrt da se möie lediamënter te n stat y da se chirì fora súa residënza lediamënter.

Vigni porsona à le dêrt da s’un jì da n paisc, incé dal sò, y da gnì zoruch te so paisc.

Articul 14

Vigni porsona à le dêrt da chirì y da ciafè te d’atri paisc asil cuntra les persecuziuns.

Chêsc dêrt ne podarà nia gnì ghiré sce la porsona vëgn veramënter chirida por reac che n'è nia politics o por aziuns cuntra i fins y i prinzijs d'les Naziuns Unides.

Articul 15

Vigni porsona à le dêrt da avèi na zitadinanza.

A degóna porsona ne pol ti gnì tut arbitrariamënter no súa zitadinanza, no le dêrt da baratè zitadinanza.

Articul 16

Ëi y ères cun n'eté adatada à le dêrt da se maridé y mète sò familia, zënza limitaziun de raza, zitadinanza o religiun. Ai à i medemi dêrc por ci che reverda le matrimone, tratan le matrimone y canche al vëgn deslié.

Les porsones po ma gnì dades adöm cun le consëns lède y plëgn di nüc.

La familia é la basa naturala y fundamentala dla sozieté y à le dêrt da gnì defenüda dala sozieté y dal Stat.

Articul 17

Vigni porsona à le dêrt da avèi na proprieté personala o deboriada cun d'atri.

A degóna porsona ne pol ti gnì tut arbitrariamënter súa proprieté.

Articul 18

Vigni porsona à le dêrt de liberté de pinsier, cosciënza y religiun; chêsc dêrt tol ite la liberté da mudé religiun o fede, y da mostrè, dassora o deboriada cun d'atri, tl publich o tl privat, súa religiun o súa fede tl insegnamënt, tla pratica, tl cult y tl'osservanza di rituai.

Articul 19

Vigni porsona à le dêrt de liberté de minunga y espresciun, cun laprò le dêrt da ne gnì nia scintiné por súa minunga, y da chirì, ciافè y dè inant informaziuns y idees tres vigni meso y zënza tignì cunt de confins.

Articul 20

Vigni porsona à le dêrt da se incuntè y se assozié en pêsc.

Degóna porsona ne po gnì sforzada da fà pert de n'assoziaziun.

Articul 21

Vigni porsona à le dêrt da tó pert al govern de so païsc, sides diretamënter che tres rapresentanc chiris fora lediamënter.

Vigni porsona à le dêrt da ti rovè pormez ales medemes condiziuns ai posc de laür publics te so païsc.

La orentè popolar é la fondamènta dl'autorité publica; chësta orentè mëss gnì a espresciun tres lites regulares y dêrtes, universales y valies, cun litaziun socrëta o n'atra prozedöra ecuivalènta a na votaziun lèdia.

Articul 22

Sciöche mëmber dla sozieté à vigni porsona le dêrt de segurëza sozuala, sciöche incè da realisé tres mosöres nazionales y la colaboraziun internazionala, tignin cunt dl'organisaziun y d'les ressurses de vigni stat, i dêrc economics, soziai y culturai che va debojëgn por súa dignité y le sviluf lède de súa personalité.

Articul 23

Vigni porsona à le dêrt da podèi laurè, da se chirì fora lediamënter súa profesciun, da avèi condiziuns de laür iüstes y dalvers y da gnì defenüda cuntra la dejocupaziun.

Vigni porsona à le dêrt da ciافè le medemo paiamënt por le medemo laür zënza descriminaziuns.

Vigni porsona che laöra à le dêrt da ciافè n paiamënt adatè y dalvers che ti garantësces a d'ëra y a súa familia n'esistënza aladò dla dignité umana, integrada sce al va debojëgn, cun d'atres mosöres de proteziun sozuala.

Vigni porsona à le dêrt da mète sò sindacac y da jì laprò por defëne sù interesc.

Articul 24

Vigni porsona à le dêrt da palsè y da avèi tëmp lède y dantadöt na limitaziun adatada d'les ores de laür y feries periodiches paiades.

Articul 25

Vigni porsona à le dêrt da avèi n standard de vita che garantësces súa sanité y so bëgnester y chël de súa familia, tignin cunt dantadöt dl'alimentaziun, dl quant, dl'abitaziun, d'les cures mediches y di sorvisc soziai che va debojëgn, sciöche incè la segurëza tl caje de dejocupaziun, maratia, invalidité, vedovanza, vedlëza o sce ara perd a val'atra moda i mesi de sostëgn, porvia de condiziuns che ne depënn nia da d'ëra.

Les umes y i mituns à le dêrt da ciافè cures speziales y sostëgn. Düc i mituns, nasciüs tl matrimone o defora da d'ël, mëss ciافè la medema sconsanza sozuala.

Articul 26

Vigni porsona à le dêrt da ciافè n'istruziun. L'istruziun mëss ester altamo por ci che reverda la scora elementara y la formaziun de basa debann. L'istruziun elementara mëss ester obligatoria. Dötes les porsones mëss podèi ciافè n'istruziun tecnica y profescionala y ti rovè pormez ala medema manira al'istruziun alta aladò de sües capazitës.

L'istruziun mëss se orientè al sviluf plëgn dla personalité umana y al renforzamënt dl respet di dêrc d'les porsones y d'les libertës fondamentales. Ara mëss portè pro ala comprenjiun, toleranza, amizizia danter dötes les naziuns y i grups raziai y religiusc y sostignì l'ativité d'les Naziuns Unides por mantignì la pêsc.

I geniturs à le dêrt de prioritè da chirì fora l'istruziun de sù mituns.

Articul 27

Vigni porsona à le dêrt da tó pert lediamënter ala vita culturala dla comunité, da se gode les erts y da tó pert al progrès scientific y a sù benefizi.

Vigni porsona à le dêrt che i interesc morai y materiai che vëgn da súa produziun scientifica, leterara y artistica vëgnes sconsà.

Articul 28

Vigni porsona à le dêrt da avèi n ordin social y internazional, olache i dêrc y les libertës nominades te chësta detlaraziun po gnì realisà deplëgn.

Articul 29

Vigni porsona à dovëis devers la comunité, deache ma dailò vara da se daurì al svilup lède y plëgn de súa personalité.

Da eserzitè sù dërc y sües libertës mëss vigni porsona ma gnì sotmetüda a chës limitaziuns che vëgn fates fora dala lege por garanti le reconescimënt y le respet di dërc y dles libertës di atri y por ademplì i dërc bojëgns dla morala, dl ordinn public y dl bëgnester general de na sozieté democratica.

Chisc dërc y chëstes libertës ne po a degóna moda gnì eserzità cuntra i fins y prinziips dles Naziuns Unides.

Articul 30

Degóna disposiziun de chësta detlaraziun ne po gnì interpretada a na moda da ti dè insaçi dërt a n stat, n grup o na porsona da eserzitè n'ativité o n'aziun por tò y jì i dërc y les libertës nominades te chësta detlaraziun.